

بررسی شاخص برآورد حمایت از تولیدکننده و تحلیل حساسیت این شاخص نسبت به نرخ ارز (مطالعه موردی گوشت گاو)

سمانه ایروانی^{*۱} - سید صفدر حسینی^۲

تاریخ دریافت: ۹۰/۴/۱۸

تاریخ پذیرش: ۹۰/۱۲/۲۷

چکیده

هدف اصلی این پژوهش ارزیابی سیاست‌های حمایتی از تولیدکنندگان گوشت گاو با استفاده از شاخص PSE و شاخص‌های فرعی آن (PSE%)، NAC و NPC) طی برنامه‌های اول تا چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دوره ۸۷-۱۳۶۸ است. ضمن اینکه میزان حمایت درصدی تولیدکنندگان در سناریوهای مختلف ارزی (ارز آزاد، ارز سایه ای، ۵ درصد افزایش در ارز سایه ای و ۵ درصد کاهش در ارز سایه ای) نیز مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج حاصل از پژوهش نشان دادند که حمایت از قیمت بازاری گوشت گاو طی برنامه‌های توسعه و ویژه برنامه سوم و چهارم توسعه روند افزایشی داشته و مقادیر حمایت در بیشتر سال‌ها مثبت بوده است. اما پرداخت‌های بودجه ای دولت به تولیدکنندگان روند کاهشی را طی کرده و از ۴/۳ میلیارد ریال در برنامه اول توسعه به ۲/۳ میلیارد ریال در برنامه چهارم کاهش یافته است. همچنین مقدار کل حمایت از تولیدکنندگان در طول دوره مورد بررسی روند افزایشی داشته که این امر نشان دهنده سهم بیشتر حمایت‌های قیمتی نسبت به پرداخت‌های بودجه ای در کل حمایت از تولیدکنندگان گوشت گاو است. نتایج حاصل از محاسبه حمایت درصدی تولیدکنندگان در نرخ‌های مختلف ارز نیز نشان داد که محاسبه حمایت بر اساس نرخ ارز سایه ای در همه برنامه‌های توسعه اقتصادی به جز برنامه اول، مقادیر بیشتری نسبت به نرخ ارز آزاد داشته اند. ضمن اینکه مقدار حمایت نسبت به افزایش و کاهش نرخ ارز حساس بوده است.

واژه‌های کلیدی: سیاست‌های حمایتی، گوشت گاو، شاخص PSE، نرخ ارز

مقدمه

مبنای مقدار تولید شده است (۱۱). از سویی دیگر موج آزادسازی اقتصادی و به تبع آن حذف سیاست‌های حمایتی در دو دهه اخیر در اقتصاد جهان رواج یافته است و طرفداران این سیاست اعتقاد دارند که سیاست‌های حمایتی از طریق تحریف قیمت‌های بازار و هزینه تولید منجر به تخصیص غیر کارا منابع و کاهش رفاه می‌شوند. در عین حال بخش کشاورزی از جمله بخش‌هایی است که حذف یا کاهش حمایت‌ها در آن در اغلب کشورها با حساسیت دنبال شده و به عنوان یک بخش استراتژیک، سیاست‌های حمایتی گسترده ای برای پشتیبانی از تولیدات این بخش اعمال می‌شود و با وجود شکل‌گیری سازمان جهانی تجارت و موافقت‌نامه‌های آن هنوز بحث‌ها و کشمکش‌های فراوانی در ارتباط با میزان حمایت از تولیدات کشاورزی بین اعضای آن وجود دارد (۶). با این وجود کشورهای عضو این سازمان و کشورهایی که در صدد پیوستن به این سازمان هستند، با استفاده از شاخص‌های استاندارد جهانی به محاسبه و ارزیابی سیاست‌های حمایتی از بخش کشاورزی خود نموده و اقداماتی برای

حمایت از بخش کشاورزی و تثبیت درآمد کشاورزان از جمله مسائل و دغدغه همه دولت‌ها و کشورهای است که بخش کشاورزی در آنها به عنوان یک بخش پایه ای و بنیادی مطرح است. به طوری که کشورهای مختلف از ابزارهای متفاوتی برای حمایت از بخش کشاورزی استفاده می‌کنند. برای مثال در کشورهای عضو سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی در سال ۲۰۰۱ به هرکشاورز تمام وقت ۱۲ هزار دلار یارانه پرداخت شد. در مجموع در این کشورها در سال یاد شده ۲۳۱ میلیارد دلار صرف حمایت از تولیدکنندگان بخش کشاورزی از راه‌های مختلف چون حمایت‌های قیمتی، یارانه برای مصرف یا مصرف نکردن نهاده‌ها، حمایت از کل درآمد و حمایت بر

۱-۲ دانش آموخته کارشناسی ارشد و استاد گروه اقتصاد کشاورزی، دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی، دانشگاه تهران
(* - نویسنده مسئول: samairavani@alumni.ac.ir (Email: samairavani@alumni.ac.ir)

کاهش حمایت‌های تحریف‌کننده تجارت و جایگزینی حمایت‌های سازگار با موافقتنامه‌های این سازمان انجام داده اند.

در کشور ایران نیز با توجه به اهمیت بخش کشاورزی در اقتصاد کشور، سیاست‌هایی در جهت حمایت از این بخش و زیر بخش‌های آن اتخاذ شده است. در این راستا، زیر بخش دام و طیور نیز مانند دیگر زیر بخش‌های کشاورزی مورد حمایت دولت قرار گرفته است. به طوری که دولت طی برنامه‌های توسعه اقتصادی در قبال و بعد از انقلاب برای حمایت و نوین سازی بخش دام کشور به ایجاد مراکز و سازمان‌های پشتیبانی‌کننده از زیر بخش دام پرداخته است و بنابر ضرورت پشتیبانی و تکمیل زنجیره‌های تولیدی، تصدی برخی از مراکز خدماتی و تولیدی را نیز رأساً به عهده گرفته است. برای مثال پیش از پیروزی انقلاب اسلامی طرح ایجاد ایستگاه‌های نمونه تحقیقاتی، تشکیل شرکت سهامی گوشت در سال ۱۳۵۵، تشکیل شرکت سهامی علوفه در سال ۱۳۵۰، تأسیس شرکت سهامی شیر در سال ۱۳۴۱ و ایجاد سایر مؤسسات دامپروری همچون مجتمع گوشت فارس، شرکت دامپروری مغان و سفید رود یکی پس از دیگری با توجه به گسترش فعالیت‌های دامپروری در ایران و ضرورت توسعه خدمات، از طریق مداخله دولت انجام گرفته است (۷). پس از انقلاب اسلامی نیز، اگرچه با توجه به اهداف برنامه‌های توسعه اقتصادی برخی از فعالیت‌های زیر بخش دام از قبیل واحدهای دامپروری، امور توزیع، امور کشتارگاهی، مراکز پرورابندی، سردخانه‌ها، کلینیک‌ها، مراکز پست و آزمایشگاه‌ها به بخش غیر دولتی واگذار شد. با این حال هنوز هم بنا به ضرورت تداوم حمایت‌های دولت از بخش دام و عدم تمایل بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در این زمینه، بخشی از فعالیت‌های زیر بخش دام شامل امور تحقیقاتی و اصلاح نژادی و همچنین مراکز ارائه دهنده خدمات مراقبتی و بهداشتی بخش دام در تصدی دولت قرار دارد (۷). افزون بر این، در کنار حمایت‌های مختلف عمرانی و زیر بنایی، سیاست‌های حمایتی دیگری مانند اعطای تسهیلات بانکی ارزان قیمت، تخصیص ارز ارزان قیمت به نهاده‌های تولید، پرداخت بخشی از حق بیمه محصولات دامی و همچنین پرداخت یارانه مصرفی گوشت مراکز آموزشی و وزارت دفاع و یارانه به نهاده‌های تولید محصولات دامی از جمله یارانه به نهاده جو و یارانه انرژی و همچنین سیاست‌های مختلف ارزی (اعمال تعرفه‌های گمرکی) به منظور حمایت از تولید داخل و نیل به خودکفایی در تولید گوشت قرمز، در قالب برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی صورت گرفته و می‌گیرد. بنابراین با توجه به حمایت‌های مختلفی که از زیر بخش دام صورت گرفته، بررسی و ارزیابی عملکرد این سیاست‌ها به منظور برنامه ریزی در راستای پیوستن به سازمان تجارت جهانی و لزوم کاهش حمایت‌های منحرف‌کننده تجارت آزاد از یک سو و رسیدن به اهداف سند چشم‌انداز بیست ساله و تامین سرانه ۲۹ گرم پروتئین حیوانی بر اساس برنامه چهارم توسعه از سوی

دیگر، ضرورت می‌یابد. علاوه بر این، با توجه به این که سیاست‌های ارزی و تغییرات نرخ ارز بر مقدار حمایت از تولیدکنندگان گوشت قرمز اثرگذار است. به طوری که کاهش (افزایش) نرخ ارز از یک سو باعث کاهش (افزایش) قیمت‌های وارداتی گوشت قرمز می‌شود که این تغییرات منجر به افزایش (کاهش) حمایت از قیمت بازاری خواهد شد. از سوی دیگر با کاهش (افزایش) نرخ ارز، قیمت وارداتی مواد سوختی کاهش (افزایش) می‌یابد که باعث می‌شود، یارانه‌ی مربوط به انرژی کاهش (افزایش) یابد. از این رو، هدف از این پژوهش ارزیابی سیاست‌های حمایتی از تولیدکنندگان گوشت گاو و تحلیل مقدار حمایت از تولیدکننده در نرخ‌های مختلف ارز (ارز آزاد، ارز سایه ای (حقیقی)، ۵ درصد افزایش و کاهش در نرخ ارز سایه ای) طی برنامه‌های اول تا چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دوره زمانی ۸۷-۱۳۶۸ است.

مطالعات مختلفی در داخل و خارج از کشور در زمینه ارزیابی سیاست‌های حمایتی از بخش کشاورزی و زیربخش دام و طیور صورت گرفته که در ادامه به برخی از آنها اشاره می‌شود.

سلامی (۸) در پژوهشی با عنوان «تجزیه و تحلیل آثار اقتصادی الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی بر بخش کشاورزی و سایر بخش‌های اقتصادی ایران در یک مدل تعادل عمومی» به این نتیجه رسیده است که محاسبات معیار کلی حمایت^۱ در مورد محصولات دامی مثبت بودن حمایت کل داخلی از محصولات دامی را در سال‌های مورد نظر نشان می‌دهد. رحیمی (۷) در پژوهش خود با عنوان «سیاست‌های حمایتی از کشاورزی، مطالعه موردی بخش‌های دام و طیور کشور، حمایت از این بخش را با استفاده از نرخ‌های حمایت اسمی و حمایت مؤثر برای دوره ۷۴-۱۳۶۸ محاسبه می‌کند. نتایج نشان می‌دهد طی سال‌های مورد بررسی، در میان محصولات دامی، به ترتیب گوشت گوسفند و مرغ، از بیشترین نرخ حمایت اسمی برخوردار بوده‌اند. همچنین شیر و گوشت گاو نیز به ترتیب با نرخ حمایت منفی ۱۱/۲- و ۹/۷- درصد، کمترین نرخ‌های حمایت اسمی را داشته‌اند. همچنین نتایج برآورد نرخ حمایت مؤثر نشان می‌دهند، گوشت مرغ با متوسط ۸۶ درصد نرخ حمایت مؤثر طی سال‌های ۱۳۷۴-۱۳۷۲ بیشترین، و گوشت گاو با ۸/۶- درصد، کمترین نرخ حمایت مؤثر را داشته‌اند. بستاک (۴) در پژوهش خود به بررسی آثار سیاست‌های مداخله مستقیم دولت در قیمت گذاری محصولات زیر بخش دام و طیور از جنبه سنجش حمایت از این محصولات می‌پردازد. کالاهای مورد بررسی، گوشت گاو، گوشت مرغ و تخم مرغ بوده و دوره مورد نظر سال‌های ۷۸-۱۳۶۱ است. ابزار مورد استفاده شامل نرخ‌های حمایت اسمی و مؤثر است که با استفاده از داده‌های

سطح پایینی بوده است (بعد از دهه ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰) حمایت افزایش و هنگامی که در سطح بالایی قرار داشته است (اواسط دهه ۱۹۹۰) کاهش یافته است. در مورد چین نیز، شاخص برآورد حمایت از تولیدکنندگان طی دوره مورد بررسی از روند افزایشی برخوردار بوده است. سازمان همکاری و توسعه اقتصادی در سال ۲۰۰۵، شاخص‌های برآورد حمایت از تولیدکننده^۲، برآورد حمایت از مصرف کننده^۳، برآورد حمایت از خدمات عمومی^۴ و برآورد کل حمایت از بخش کشاورزی^۵ را برای کشورهای عضو سازمان برای دوره ۲۰۰۴-۱۹۸۶ محاسبه کرده است. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که حمایت درصدی^۶ از تولیدکنندگان گوشت گاو برای کشور استرالیا از ۳/۵ درصد در سال ۱۹۸۶ به ۳/۳ درصد در سال ۲۰۰۴ و در ژاپن از ۳۸ درصد به ۳۱ درصد کاهش یافته است، در اتحادیه اروپا مقدار این شاخص از ۴۸ درصد در ابتدای دوره به ۶۷ درصد در انتهای دوره و در ترکیه نیز از ۷ درصد به ۵۳ درصد در دوره مشابه افزایش یافته است. در پژوهش دیگری که با عنوان سیاست‌های کشاورزی در کشورهای غیرعضو سازمان همکاری و توسعه اقتصادی در سال ۲۰۰۷ برای دوره ۲۰۰۶-۱۹۸۶ صورت گرفته است، سیاست‌های حمایتی از بخش کشاورزی از طریق برآورد شاخص‌های فوق بررسی شده است. نتایج نشان دادند که برای بیشتر کشورها مورد بررسی حمایت از تولیدکنندگان گوشت گاو و روند کاهشی داشته است به طوری که حمایت درصدی تولیدکنندگان گوشت گاو در بلغارستان از ۷۷ درصد در شروع دوره به ۴۲ درصد در انتهای دوره رسیده است. به همین ترتیب، در رومانی از ۴۲ درصد در سال ۱۹۸۶ به ۳۰ درصد در سال ۲۰۰۶ کاهش یافته است. در چین نیز شاخص حمایت درصدی تولیدکنندگان گوشت گاو از ۱۰/۵ درصد در سال ۱۹۹۳ به ۳/۹- درصد در سال ۲۰۰۶، کاهش یافته است. با توجه به مطالعات بررسی شده، شاخص برآورد حمایت از تولیدکننده و شاخص‌های فرعی آن به دلیل شامل شدن همه سیاست‌های حمایتی (از قبیل پرداخت‌های بودجه ای) از جایگاه ویژه ای در محاسبه مقادیر حمایت از تولیدکنندگان کشاورزی در مقایسه با نرخ‌های حمایت اسمی، موثر و معیار کلی حمایت در کشورهای مختلف برخوردار شده است. به علاوه مطالعات کمی در داخل کشور، سیاست‌های حمایتی از بخش کشاورزی و به ویژه حمایت از تولیدکنندگان گوشت گاو را با استفاده از این شاخص‌ها مورد بررسی قرار داده اند. از این رو، در مطالعه حاضر به منظور محاسبه و ارزیابی مقادیر حمایت از تولیدکنندگان

موجود در دستگاه‌های ذی ربط مورد محاسبه قرار گرفته اند. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد نخست، نرخ‌های حمایت در طول سال‌های مختلف دارای نوسان هستند، بنابراین به جای مقادیر مطلق این نرخ‌ها در یک سال مشخص، بهتر است روند آنها در طول یک دوره زمانی مورد توجه قرار گیرد. دوم، مقادیر نرخ‌های حمایت اسمی بسته به نرخ ارز مورد استفاده برای محاسبه آنها متفاوت است و این نرخ‌ها در گزینه نرخ ارز واقعی مقادیر بیشتری در مقایسه با نرخ ارز اسمی دارند. افزون بر این، میانگین نرخ حمایت مؤثر در مورد همه کالاها مثبت است که در این میان، به ترتیب گوشت گاو بیشترین و تخم مرغ کمترین نرخ حمایت اسمی و مؤثر را داشته اند. جیران (۵) در مطالعه خود به بررسی مزیت نسبی و شاخص‌های حمایت از محصولات دامی پرداخته است. نتایج محاسبه بیانگر پرداخت یارانه غیر مستقیم به تولیدکننده گوشت گاو در سال ۱۳۸۴ بوده است. به طوری که در این سال ضریب حمایت اسمی برابر با ۱/۰۸ بوده است. همچنین بر اساس ضریب حمایت مؤثر، ارزش افزوده در تولید گوشت گاو در صورت حمایت دولت، ۳۲ درصد بیشتر از زمانی است که دولت در تولید و بازار نهاده‌ها دخالت نمی‌کند. نتایج همچنین نشان می‌دهد کشور در تولید گوشت گاو با استفاده از نژادهای پر بازده و فن آوری‌های مدرن دارای مزیت نسبی خواهد بود. نگوئین و گروت (۱۶) در پژوهش خود به بررسی سیاست‌های کشاورزی ویتنام طی دوره ۲۰۰۲-۱۹۸۶ می‌پردازند. محققان این دوره را در سه مرحله، بررسی می‌کنند و نتیجه می‌گیرند که تا پیش از سال ۱۹۹۰، درصد حمایت از قیمت بازار^۱ و درصد برآورد حمایت از تولیدکنندگان، به علت وجود شاخص‌های تحریف شده اقتصادی (نرخ‌های ارز بیش از حد ارزش گذاری شده، زیاد بودن تورم و قرار دادن قیمت‌های دولتی برای کالاهای داخلی)، مقادیر درست و دقیقی را ارائه نمی‌دهند. در عین حال، این شاخص‌ها در دوره ۸۹-۱۹۸۶ مقادیر مثبتی داشته اند. افزون بر این، در نیمه اول دهه ۱۹۹۰، درصد حمایت از قیمت بازار برای بیشتر کالاها و درصد برآورد حمایت از تولیدکنندگان برای کل محصولات بخش کشاورزی منفی بوده است در حالی که در نیمه دوم دهه ۱۹۹۰، با حذف موانع تجارت آزاد همچنین افزایش سیاست‌های تشویق کننده تولید و صادرات محصولات کشاورزی، درصد حمایت از قیمت بازار برای بعضی از کالاها و درصد برآورد حمایت از تولیدکنندگان برای کل بخش کشاورزی مثبت شده است. مالن و همکاران (۱۱) در پژوهش خود با عنوان «برآورد حمایت از تولیدکنندگان بخش کشاورزی در کشورهای در حال توسعه، مطالعه موردی چین و هند» طی دوره ۲۰۰۵-۱۹۸۵ به این نتیجه رسیده اند که در کشور هند، حمایت از تولیدکنندگان کشاورزی با قیمت‌های جهانی نسبت عکس دارد، یعنی هنگامی که قیمت‌های جهانی در

2 - Producers Support Estimate, (PSE)

3 - Consumer Support Estimate, (CSE)

4 - General Services Support Estimate, (GSSE)

5 - Total Support Estimate, (TSE)

6 - Percentage of Total Support Estimate, (% TSE)

1 - Percentage of Market Price Support, (%MPS)

مورد بررسی قرار می‌گیرد.

شاخص حمایت از قیمت بازاری

شاخص حمایت از قیمت بازاری، مجموع حمایت‌های قیمتی از محصول را نشان می‌دهد. این شاخص به عنوان شاخصی از ارزش پولی پرداخت‌های ناخالصی که از مصرف‌کنندگان و مالیات‌دهندگان به تولیدکنندگان بخش کشاورزی، در اثر سیاست‌های حمایتی دولت از بخش کشاورزی و بدون توجه به ماهیت، اهداف و تأثیر این سیاست‌ها بر درآمد و تولید مزارع صورت می‌گیرد، تعریف می‌شود (۱۶). به عبارت دیگر شاخص حمایت از قیمت بازاری همه حمایت‌های قیمتی ناشی از به کارگیری سیاست‌های مختلف مرزی مانند سیاست‌های وارداتی (تعرفه‌ها، مالیات‌ها، سهمیه‌های وارداتی، سهمیه‌های تفره‌های و مجوزها)؛ سیاست‌های صادراتی که به ابزارهای افزایش دهنده (یارانه‌های صادراتی، اعتبارات صادراتی و کمک‌های غذایی خارجی) و محدودکننده صادرات (محدودیت‌های مقداری، مجوزها، تحریم‌های صادراتی و مالیات‌های صادراتی) تقسیم می‌شوند و سیاست‌های حمایت از قیمت داخلی (سهمیه بندی تولید، قیمت‌های کف و سقف و خریدهای تضمینی دولت، کمک‌های غذایی داخلی و ذخیره سازی‌های عمومی) را منعکس می‌کند (۱۴). MPS بر اساس رابطه زیر محاسبه می‌شود:

$$MPS = (P_d - P_{ab}) \times QP \quad (2)$$

که در آن، MPS شاخص حمایت از قیمت بازاری، P_d قیمت داخلی (قیمت درب کشتارگاه) گوشت گاو، P_{ab} قیمت مرزی تعدیل شده گوشت گاو، QP مقدار تولید گوشت گاو را نشان می‌دهد. به طور کلی، قیمت داخلی یک کالا ممکن است خیلی متفاوت از قیمت همان کالا در سر مرز باشد این مسئله به ویژه برای کالاهای دامی، شکر، کشمش و انواع آبمیوه‌ها که سطوح معنی‌داری از فرآوری و بازاریابی بر روی آنها صورت می‌گیرد، بسیار مهم است. افزون بر این هزینه‌هایی مانند حمل و نقل، تخلیه و انبارداری نیز بر قیمت کالا وارداتی (صادراتی) اثر می‌گذارند. بنابراین انجام تعدیلات مربوط به این هزینه‌ها می‌تواند اثر چشمگیری بر میزان حمایت از قیمت بازاری داشته باشد (۱۴). در همین راستا چگونگی محاسبه و تعدیل قیمت مرزی تعدیل شده، P_{ab} ، برای گوشت گاو که یک کالای وارداتی است به شرح زیر بیان می‌شود:

$$P_{ab} = P_b \times Q_{adj} + (C_p + T_{d1}) - (T_{d2} + M) \quad (3)$$

که در آن، P_{ab} قیمت مرزی تعدیل شده گوشت گاو، P_b قیمت در سر مرز، Q_{adj} ضریب تعدیل تفاوت‌های کالایی، C_p هزینه‌های مرزی (انواع هزینه‌های گمرکی و غیر گمرکی در لب مرز به غیر از تعرفه‌ها و هزینه‌هایی که از سیاست‌های تجاری ناشی می‌شوند)، T_{d1} همه هزینه‌های بارگیری، حمل و نقل، تخلیه،

گوشت گاو از شاخص برآورد حمایت از تولیدکنندگان که شاخص کاملتر و جامعتری نسبت به سایر شاخص‌های حمایت است، استفاده می‌شود.

مواد و روش‌ها

در این پژوهش سیاست‌های حمایتی از تولیدکنندگان گوشت گاو با استفاده از شاخص‌های برآورد حمایت از تولیدکننده و شاخص‌های فرعی (شاخص حمایت درصدی^۱، ضریب کمک اسمی^۲ و ضریب حمایت اسمی^۳ تولیدکننده) که توسط سازمان همکاری و توسعه اقتصادی در سال ۱۹۹۹ ارائه شد، طی دوره زمانی ۸۷-۱۳۶۸ مورد بررسی و ارزیابی قرار می‌گیرد.

شاخص برآورد حمایت از تولیدکننده

شاخص برآورد حمایت از تولیدکنندگان شامل حمایت‌های درآمدی مستقیم و غیر مستقیم، برخی مزایای مالیاتی، امتیاز دریافت اعتبار و یارانه بر نرخ بهره و سیاست‌های سطح ناحیه‌ای بوده که بر حسب واحد پولی یا به شکل درصد بیان می‌شود (۱۳). حمایت درصدی تولیدکنندگان یک کالای خاص کشاورزی نیز به شکل نسبت برآورد حمایت از کل تولیدکنندگان کالا به کل دریافت‌های ناخالص کشاورزان ارائه می‌شود. کل دریافتی‌های ناخالص کشاورزان شامل ارزش محصول بر حسب قیمت‌های سر مزرعه به علاوه پرداخت‌های دولت به کشاورزان است (۱۳). بر اساس تعریف سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، سیاست‌های مربوط به شاخص برآورد حمایت از تولیدکنندگان به هشت دسته تقسیم می‌شوند. دسته نخست، حمایت‌های قیمتی محصولات هستند که حمایت از قیمت بازاری^۴ نامیده می‌شوند. هفت دسته دیگر که با عنوان پرداخت‌های بودجه ای^۵ یاد می‌شوند، دیگر پرداخت‌های دولت به کشاورزان را شامل می‌شود (۱۳).

بیان نظری شاخص برآورد حمایت از تولیدکنندگان گوشت گاو به صورت زیر است:

$$PSE = MPS + BP \quad (1)$$

که در آن، PSE شاخص برآورد حمایت از تولیدکنندگان گوشت گاو، MPS شاخص حمایت از قیمت بازاری گوشت گاو و BP پرداخت‌های بودجه ای دولت به تولیدکنندگان گوشت گاو را نشان می‌دهد. در ادامه ابتدا شاخص حمایت از قیمت بازاری و سپس حمایت‌های بودجه‌ای

- 1 - Percentage of PSE(%PSE)
- 2 - Producer Nominal Assistance Coefficient(NACP)
- 3 - Producer Nominal Protection Coefficient(NPCP)
- 4 - Budgetary Payment(BP)
- 5 - Portugal

زمان، بین کشورهای مختلف و همچنین بین کالاهای مختلف ارائه می‌دهند (۱۴). در ادامه پژوهش تعریف‌ها و چگونگی محاسبه این شاخص‌ها بیان می‌شود.

شاخص حمایت درصدی تولیدکننده

شاخص حمایت درصدی به عنوان نسبت دریافتی تولیدکننده یک کالای خاص از حمایت‌های دولت به کل دریافتی‌های ناخالص^۸ مربوط به آن کالا تعریف می‌شود. به بیان دیگر شاخص حمایت درصدی نشان می‌دهد چند درصد از دریافتی‌های تولیدکنندگان ناشی از سیاست‌های حمایتی دولت بوده است. چگونگی محاسبه این شاخص برای گوشت گاو در رابطه ۵ آمده است:

$$\%PSE = \frac{PSE}{GFR} \times 100 = \left(\frac{MPS + BP}{VP + BP} \right) \times 100 \quad (۴)$$

در این رابطه، %PSE شاخص حمایت درصدی تولیدکنندگان گوشت گاو، PSE شاخص برآورد حمایت از تولیدکنندگان گوشت گاو، GER دریافتی‌های ناخالص تولیدکنندگان گوشت گاو، MPS حمایت از قیمت بازاری گوشت گاو، VP ارزش کل تولید گوشت گاو در قیمت داخلی و BP مجموع پرداختی‌های بودجه‌ای دولت به تولیدکنندگان گوشت گاو است.

ضریب حمایت اسمی تولیدکننده

ضریب حمایت اسمی تولیدکننده براساس نسبت متوسط قیمت دریافتی تولیدکنندگان (بر حسب قیمت‌های داخلی) به قیمت دریافتی بر حسب قیمت مرزی محاسبه می‌شود. بنابراین اگر ضریب حمایت اسمی تولیدکننده یک باشد، نشان می‌دهد که قیمت دریافتی کشاورزان برابر قیمت سر مرز محصول است. ضریب حمایت اسمی تولیدکننده به صورت زیر محاسبه می‌شود (۱۵):

$$NPC_p = [(P_d - P_b) / P_b] + 1 \quad (۵)$$

که در آن، NPC_p ضریب حمایت اسمی تولیدکنندگان گوشت گاو، P_d قیمت داخلی، P_b قیمت وارداتی را نشان می‌دهد

ضریب کمک اسمی تولیدکننده

در شاخص ضریب کمک اسمی تولیدکنندگان، نسبت ارزش درآمدهای ناخالص تولیدکنندگان، که حمایت‌ها را نیز در برمی‌گیرد، به ارزش درآمد ناخالص تولیدکنندگان بر پایه قیمت‌های جهانی اندازه‌گیری می‌شود. زمانی که ضریب کمک اسمی برابر یک باشد، بدان مفهوم است که درآمدهای ناخالص تولیدکنندگان، بدون حمایت حاصل شده یا حمایت در کسب درآمدهای تولیدکنندگان نقشی نداشته

نگهداری و بازاریابی گوشت گاو وارداتی از سر مرز تا بازار عمده فروشی، T_{d2} همه هزینه‌های بازرگاری، حمل و نقل، تخلیه، نگهداری و بازاریابی گوشت گاو از مزرعه تا بازار عمده فروشی، M همه هزینه‌های فراوری و بازاریابی کالای داخلی از مزرعه تا بازار عمده فروشی است. به این ترتیب، رابطه بالا قیمت گوشت گاو تولید داخل را با قیمت گوشت گاو وارداتی در سر مزرعه قابل مقایسه می‌کند. این امکان وجود دارد که پژوهشگر با توجه به محدودیت اطلاعات یا دیگر محدودیت‌ها، مقایسه بین کالاها را در سطوح دیگری از بازار انجام دهد. چنانچه در مطالعه حاضر مقایسه کالاها در سطح بازار عمده فروشی صورت خواهد گرفت لذا قسمت (T_{d2}+M) در رابطه ۳ در محاسبه قیمت تعدیل شده در نظر گرفته نمی‌شود.

پرداخت‌های بودجه ای

جزء دیگری که در محاسبه شاخص برآورد حمایت از تولیدکنندگان بیان شد پرداخت‌های بودجه‌ای دولت (BP) به تولیدکنندگان است. طبق روش سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، پرداخت‌های بودجه ای به ۷ دسته تقسیم می‌شوند:

الف) پرداخت بر اساس مقدار محصول^۱؛ ب) پرداخت بر اساس سطح زیرکشت یا تعداد دام^۲؛ ج) پرداخت‌های بر اساس سابقه مشارکت در برنامه های کشاورزی^۳؛ د) پرداخت بر اساس استفاده از نهاده‌های یارانه‌ای^۴؛ ه) پرداخت به منظور محدود کردن استفاده از نهاده های خاص^۵؛ و) پرداخت بر اساس درآمد کلی کشاورزان^۶؛ ز) دیگر پرداخت ها^۷. در ادامه پژوهش پرداخت‌های بودجه ای دولت به گوشت گاو بیان می‌شود.

دیگر شاخص‌های حمایت از تولیدکنندگان

در ارزیابی سیاست‌های حمایتی از تولیدکنندگان، شاخص حمایت درصدی، ضریب کمک اسمی و ضریب حمایت اسمی تولیدکنندگان شاخص‌های مهمتری نسبت به شاخص برآورد حمایت از تولیدکنندگان هستند؛ چون این شاخص‌ها به صورت درصد و نرخ بیان می‌شوند و در نتیجه تحت تأثیر عواملی مانند نرخ تورم، اندازه و ساختار بخش کشاورزی و اهمیت نسبی کالاها در این بخش قرار نمی‌گیرند. به همین دلیل مقایسه بهتری از مقدار حمایت را در طول

- 1 - Payments Based on Output
- 2 - Payments Based on Area Planted/ Animal Number
- 3 - Payments Based on Historical Entitlements
- 4 - Payments Based on Input Use
- 5 - Payments Based on Input Constraint
- 6 - Payments Based on Overall Farming Income
- 7 - Miscellaneous Payments

بونکر از بندر امام خمینی تا شهر تهران بدست می‌آید. داده‌های مورد استفاده از مرکز آمار ایران، وزارت راه و ترابری، سازمان بهینه سازی مصرف سوخت و سازمان بنادر و کشتیرانی بدست آمده است.

اعتبارات بانکی و یارانه تبصره‌ها: یکی دیگر از سیاست‌های

حمایتی در بخش دام و طیور، اعطای تسهیلات بانکی با نرخ بهره کم است. برای محاسبه یارانه تسهیلات، از اختلاف میانگین موزون نرخ بهره وام‌های پرداختی به همه بخش‌های اقتصاد و نرخ بهره تسهیلات پرداختی به بخش کشاورزی و مقدار تسهیلات اعطایی به بخش دام و طیور، استفاده شده است. چگونگی تخصیص این یارانه به گوشت گاو با توجه به سهم ارزش تولید گوشت گاو از ارزش تولید کل بخش دام و طیور صورت گرفته است. یارانه تبصره‌ها مربوط به آن بخش از تسهیلات اعطایی بانک کشاورزی به بخش کشاورزی می‌شود که بر اساس تبصره‌های بیان شده در قانون بودجه کشور از محل بودجه سالانه کشور در اختیار بانک کشاورزی به عنوان بانک عامل قرار می‌گیرد. اطلاعات مربوط به این یارانه‌ها از سال ۱۳۸۳ به بعد موجود بوده است. آمار مربوط به تسهیلات از بانک مرکزی و بانک کشاورزی اخذ شده است.

یارانه واکسن و سرم دامی: آمار مربوط به این یارانه از سازمان حمایت مصرف کنندگان و تولیدکنندگان و بانک مرکزی به دست آمده است. در این مطالعه ابتدا مقادیر حمایت از تولیدکنندگان گوشت گاو را بر اساس تعدیلات مربوط به نرخ ارز آزاد صورت گرفته سپس مقایسه ای بین میزان کل حمایت محاسبه شده بر اساس سناریوهای مختلف ارزی (نرخ ارز آزاد، ارز سایه ای، ۵ درصد افزایش و کاهش در ارز سایه ای) انجام می‌گیرد.

در این پژوهش برای محاسبه نرخ ارز سایه‌ای (حقیقی)، از تعریف این نرخ، بر مبنای نظریه برابری قدرت خرید استفاده می‌شود. بر اساس این نظریه نرخ ارز سایه‌ای از طریق حاصل ضرب نسبت قیمت‌های خارجی به قیمت‌های داخلی در نرخ ارز اسمی بدست می‌آید. در بسیاری از موارد، به جای استفاده از نسبت قیمت‌ها بر نسبت شاخص‌های قیمت تأکید شده است. در این روش نرخ ارز سایه‌ای بصورت زیر محاسبه شده است:

$$E_{ppp} = \frac{P_1}{P_1^*} \cdot E_0 \quad (8)$$

که در آن P_1 شاخص قیمت مصرف کننده داخلی، P_1^* شاخص قیمت مصرف کننده کشورهای عمده طرف تجاری ایران و E_0 نرخ ارز رسمی در کشور است لازم به ذکر است در دوره‌ی زمانی این مطالعه امکان محاسبه‌ی نرخ ارز بر مبنای یورو وجود ندارد.

است. بنابراین هر چه این شاخص بزرگ تر از یک باشد سهم بازار در کسب درآمد تولیدکنندگان به همان نسبت کمتر بوده و حمایت نقش بیشتری داشته است. شاخص ضریب کمک اسمی تولیدکنندگان بر اساس رابطه ۶ محاسبه می‌شود (۱۴):

$$NAC_p = \left[\left(\frac{GFR}{VP - MPS} \right) + 1 \right] = 1 + \frac{\%PSE}{(100 - \%PSE)} \quad (6)$$

که در این رابطه، VP ارزش تولید گوشت گاو در قیمت جهانی، GER دریافتی‌های ناخالص تولیدکنندگان گوشت گاو، MPS حمایت از قیمت بازاری و $\%PSE$ شاخص حمایت درصدی تولیدکننده گوشت گاو است.

داده‌های مورد استفاده

در این پژوهش، داده‌های سری زمانی قیمت درب کشتارگاه گوشت گاو، قیمت لب مرز (وارداتی)، مقدار تولید، هزینه‌های حمل و نقل، بارگیری، انبارداری و تخلیه در لب مرز و پرداخت‌های مختلف دولت به تولیدکنندگان گوشت گاو مورد استفاده قرار گرفته است. همچنین پرداخت‌های بودجه ای که توسط دولت به تولیدکنندگان گوشت گاو صورت می‌گیرد شامل یارانه نهاده‌های تولید، بیمه، یارانه انرژی، تسهیلات ارزان قیمت، یارانه واکسن و سرم دامی است، که نحوه محاسبه این یارانه‌ها به شرح زیر است.

یارانه به نهاده‌های تولید: نهاده‌هایی که توسط شرکت پشتیبانی امور دام به قیمت یارانه ای توزیع می‌شوند شامل ذرت، کنجاله سویا، پودر ماهی و جو است. میزان کل یارانه پرداختی برای هر یک از این نهاده‌ها با توجه به اختلاف قیمت یارانه ای این نهاده‌ها و میانگین قیمت این نهاده‌ها در بازار آزاد و میزان توزیع شده آنها توسط شرکت پشتیبانی امور دام بدست آمده است. سپس میزان یارانه پرداختی به گوشت گاو (که تنها مربوط به نهاده جو است) با توجه به ضرایب تبدیل کنسانتره (با توجه به میزان این نهاده‌ها در یک کیلوگرم کنسانتره دامی) به گوشت و سهم تولید یک کیلو گوشت از مصرف نهاده‌های مذکور بدست آمده است.

بیمه محصولات کشاورزی: یکی دیگر از سیاست‌های حمایتی در بخش دام و طیور، بیمه محصولات این بخش است. مقدار یارانه در نظر گرفته شده در این پژوهش به عنوان یارانه بیمه، سهم دولت از کل حق بیمه‌های دریافتی برای گاو گوشتی می‌باشد، که داده‌های مربوطه از صندوق بیمه محصولات کشاورزی بدست آمده است.

یارانه انرژی: این یارانه مربوط به مواد سوختی مانند نفت سفید، گازوئیل، گاز مایع و طبیعی، بنزین و همچنین یارانه برق گاوداری‌های صنعتی می‌شود. چگونگی محاسبه این یارانه بر اساس مقدار استفاده هر یک از مواد سوختی در گاوداری‌های کل کشور، اختلاف قیمت یارانه ای و لب مرز هر ماده سوختی و هزینه‌های حمل با بارگیر

نتایج و بحث

شاخص برآورد حمایت از تولیدکنندگان گوشت گاو و سایر شاخص‌های فرعی آن (PSE، NAC و NPC) با توجه به الگوی نظری ارائه شده برای دوره زمانی ۸۷-۱۳۶۸ محاسبه شده و با توجه به شاخص قیمت عمده فروشی کالاهای بخش کشاورزی، دامپروری و شکار برای سال پایه ۱۳۷۶ تورم زدایی شدند، نتایج حاصل از محاسبه شاخص‌ها در جدول ۱ آمده است.

با توجه به جدول، حمایت از قیمت بازاری تولیدکنندگان گوشت گاو در برنامه اول توسعه از ۲۶- میلیارد ریال در سال ۱۳۶۸ به ۱۹ میلیارد ریال در سال ۱۳۷۳ افزایش یافته است. در برنامه دوم سطح این حمایت‌ها کاهش یافته و از ۸ میلیارد ریال در سال ۱۳۷۴ به ۴- میلیارد ریال در سال ۱۳۷۸ رسیده است. سپس در طول برنامه‌های سوم و چهارم، حمایت‌های قیمتی دوباره افزایش یافته و از ۵ میلیارد ریال در سال ۱۳۷۹ به ۱۹ میلیارد ریال در سال ۱۳۸۷ رسیده است. به این ترتیب حمایت‌های قیمتی از تولیدکنندگان گوشت گاو در طول برنامه‌های توسعه به ویژه دو برنامه آخر روند افزایشی داشته است. همچنین ملاحظه می‌شود که سیاست‌های حمایت قیمتی در طول برنامه‌های توسعه تولید محور بوده و دولت از طریق حمایت‌های مرزی و بالا نگه داشتن قیمت داخلی نسبت به قیمت جهانی به حمایت از تولیدکنندگان گوشت گاو پرداخته است. افزون بر این، مجموع پرداختی‌های بودجه ای دولت به تولیدکنندگان گوشت گاو که شامل یارانه به نهاده جو، پرداخت یارانه انرژی به گاو‌داری‌های صنعتی، پرداخت حق بیمه، یارانه به واکسن و دارو دامی و تسهیلات ارزان قیمت می‌شود (جدول ۱)، در طول برنامه‌های توسعه روند کاهشی داشته و از میانگین ۴/۳ میلیارد ریال در برنامه اول به ۲/۴ میلیارد ریال در برنامه چهارم رسیده است. در این میان، بررسی سهم هر یک از یارانه‌های پرداختی به تولیدکنندگان گوشت گاو با توجه به جدول نشان می‌دهد که میانگین یارانه پرداختی به انرژی در کل دوره با ۸۸ درصد بیشترین سهم و یارانه مربوط به بیمه با ۰/۸۳ درصد کمترین سهم از مجموع پرداختی‌های بودجه ای به تولیدکنندگان گوشت گاو را داشته اند. در این دوره سهم یارانه تسهیلات ۸ درصد و یارانه به نهاده‌های تولید نیز ۱/۸ درصد برآورد شده است.

شاخص برآورد حمایت از تولیدکنندگان (PSE) نشان دهنده مجموع حمایت‌های قیمتی و بودجه ای از تولیدکنندگان گوشت گاو است که با توجه به ارقام جدول ۱، کل حمایت از تولیدکنندگان گوشت گاو در سه سال اول دوره مورد بررسی منفی بوده و در سایر سال‌ها مقداری مثبت داشته است. این موضوع نشان می‌دهد که در سه سال اول برنامه اول توسعه از تولیدکنندگان گوشت گاو مالیات پنهان اخذ شده است. و در طول این سه سال به دلیل دخالت دولت در بازار این محصول، قیمت‌های داخلی کمتر از قیمت جهانی قرار

داشته است. اما با اجرای سیاست‌های آزاد سازی و کاهش دخالت دولت، قیمت گوشت گاو در بازار آزاد و توسط عوامل عرضه و تقاضا تعیین شد و البته با وجود حمایت‌های مرزی دولت، قیمت این کالا بالاتر از قیمت‌های جهانی قرار گرفته و موجب حمایت‌های مثبت از تولیدکنندگان این کالا شده است. بر این اساس، میانگین کل حمایت از تولیدکنندگان گوشت گاو در برنامه اول و دوم به ترتیب ۰/۴ و ۰/۶ میلیارد ریال و در دو برنامه سوم و چهارم به ترتیب ۱۸ و ۲۳ میلیارد ریال برآورد شده است. بنابراین حمایت از تولیدکنندگان در طول برنامه‌های توسعه روند افزایشی داشته و بیشترین مقدار حمایت در برنامه چهارم توسعه بوده است.

همانطور که بیان شد شاخص‌های حمایت درصدی و نرخ‌های حمایت اسمی و نرخ کمک اسمی معیارهای مناسبتری برای مقایسه سطوح حمایت در سال‌های مختلف است. بر این اساس در جدول ۲ مقادیر این شاخص‌ها طی دوره ۸۷-۱۳۶۸ آمده است. ضمن اینکه مقادیر حمایت درصدی در سناریوهای مختلف ارزی (نرخ ارز آزاد، نرخ ارز سایه ای، ۵ درصد افزایش و ۵ درصد کاهش در نرخ ارز سایه ای) به منظور بررسی اثر نرخ ارز بر میزان حمایت از تولیدکنندگان گوشت گاو نیز مورد بررسی قرار گرفته است.

بر اساس این جدول، روند شاخص حمایت درصدی تولیدکنندگان گوشت گاو در نرخ ارز آزاد طی برنامه اول افزایشی بوده و میانگین این شاخص از مقدار منفی ۱۲ درصد در برنامه اول توسعه به مثبت ۵۶ درصد در برنامه چهارم رسیده است. ضمن اینکه حمایت درصدی در برنامه دوم و سوم توسعه نیز مثبت بوده و به ترتیب ۱۶ و ۴۹ درصد برآورد شده است. مقادیر این شاخص نشان می‌دهد که در برنامه اول توسعه ۱۰ درصد از کاهش دریافتی تولیدکنندگان ناشی از سیاست‌های حمایتی منفی بوده است. در حالی که در برنامه دوم، سوم و چهارم سیاست‌های حمایتی، دریافتی تولیدکنندگان را به ترتیب ۱۶، ۴۹ و ۵۶ درصد نسبت به کل دریافتی در قیمت داخلی افزایش داده است. میانگین ضریب کمک اسمی تولیدکنندگان گوشت گاو نیز در برنامه سوم و چهارم توسعه بیشتر از مقدار این ضریب در برنامه اول و دوم بوده است. بر اساس مقادیر این ضریب در برنامه سوم و چهارم دریافتی تولیدکنندگان نزدیک به ۲ برابر ارزش تولیدات آنان در قیمت جهانی است در حالی که در برنامه اول و دوم این نسبت به ترتیب ۱/۱ و ۱/۲ برابر است. به عبارت دیگر سیاست‌های حمایتی در برنامه‌های سوم و چهارم دریافتی تولیدکنندگان را ۱۰۰ درصد نسبت به ارزش تولیدات آنان در قیمت جهانی افزایش داده است. در حالی که در برنامه اول و دوم این سیاست‌ها، دریافتی تولیدکنندگان را ۱۰ و ۲۰ درصد افزایش داده است. میانگین ضریب حمایت اسمی تولیدکنندگان گوشت گاو نیز نشان می‌دهد که قیمت داخلی گوشت گاو در برنامه اول توسعه نزدیک به ۱ درصد کمتر از قیمت جهانی است در حالی که با افزایش حمایت‌های قیمتی از تولیدکنندگان،

همه سال‌های مورد بررسی به جز سه سال اول برنامه اول توسعه حمایت شده است. اما بر اساس نرخ ارز سایه ای از تولیدکنندگان گوشت گاو در سه سال انتهایی برنامه اول توسعه مالیات اخذ شده و در سایر برنامه‌ها حمایت شده است. همچنین میزان حمایت صورت گرفته بر حسب نرخ ارز سایه ای بیشتر از نرخ آزاد بوده است. به طوری که در برنامه دوم توسعه، میانگین حمایت صورت گرفته بر حسب نرخ ارز سایه ای ۳۱ درصد و بر حسب نرخ ارز آزاد ۱۶ درصد است.

قیمت داخلی گوشت گاو در برنامه دوم ۶ درصد، در برنامه سوم ۸۸ درصد و در برنامه چهارم ۱۱۴ درصد بیشتر از قیمت جهانی این کالا شده است. به این ترتیب، افزایش قیمت‌های داخلی به بیش از قیمت جهانی بر اساس این ضریب نمایانگر کاهش قدرت رقابت پذیری و افزایش انحرافات تجاری در بازار جهانی این کالا است. در جدول ۲ مقادیر حمایت درصدی تولیدکنندگان گوشت گاو در ارزش‌های مختلف آمده است. با توجه به میانگین شاخص حمایت درصدی تولیدکنندگان در نرخ ارز آزاد، از تولیدکنندگان گوشت گاو در

جدول ۱- مقادیر حمایت از تولیدکنندگان گوشت گاو و سهم هریک از یارانه‌های پرداختی

برنامه‌های توسعه	سال	مقادیر حمایت به قیمت ثابت سال ۱۳۷۶)					میلیون ریال)		
		حمایت از قیمت بازاری	پرداخت‌های بودجه ای	کل حمایت (PSE)	سهم نهاده	سهم بیمه	سهم دارو	سهم انرژی	سهم تسهیلات
برنامه اول توسعه	۱۳۶۸	-۲۶/۵۸	۳/۱۶	-۲۳/۴۲	۴/۷۸	۰	۰	۸۹/۴۲	۵/۸۰
	۱۳۶۹	-۲۵/۵۲	۷/۸۵	-۱۷/۶۷	۰/۵۷	۰	۰	۹۵/۵۰	۳/۹۳
	۱۳۷۰	-۷/۸۷	۴/۶۹	-۳/۱۸	۰/۷۴	۰	۰	۹۱/۵۷	۷/۶۹
	۱۳۷۱	۲/۶۹	۴/۲۶	۶/۹۵	۰/۲۷	۰	۰	۹۱/۴۱	۸/۳۲
	۱۳۷۲	۱۴/۱۲	۳/۷۵	۱۷/۸۶	۲/۰۴	۰	۳/۷۳	۸۶/۳۶	۷/۸۷
میانگین برنامه اول	۱۳۷۳	۱۹/۶۶	۲/۵۱	۲۲/۱۷	۵/۵۵	۰	۰	۸۵/۴۴	۱۳/۸۰
	۱۳۷۴	-۳/۹۲	۴/۳۷	۰/۴۵	۲/۳۳	۰	-۰/۶۲	۸۹/۹۵	۷/۹۰
	۱۳۷۵	۸/۲۶	۱/۳۸	۹/۶۴	۱/۸۶	۰	۰	۸۴/۴۴	۱۳/۷۰
	۱۳۷۶	۵/۵۵	۱/۰۹	۶/۶۴	۱/۹۷	-۰/۴۴	۰	۷۶/۹۶	۲۰/۶۳
	۱۳۷۷	۰/۰۷	۷/۷۱	۷/۷۸	-۰/۹۹	-۰/۱۱	۰	۹۶/۶۴	۲/۲۷
برنامه دوم توسعه	۱۳۷۷	-۱/۸۷	۶/۰۱	۴/۱۴	-۰/۱۴	-۰/۱۲	-۰/۱۷	۹۶/۴۷	۳/۱۰
	۱۳۷۸	-۴/۵۶	۷/۵۴	۲/۹۸	۱/۳۵	-۰/۱۸	-۰/۱۶	۹۶/۱۳	۲/۱۷
	میانگین برنامه دوم	۱/۴۹	۴/۷۵	۶/۲۴	۱/۲۶	-۰/۱۷	-۰/۰۶	۹۰/۱۳	۸/۳۷
	۱۳۷۹	۵/۴۷	۷/۵۵	۱۳/۰۲	۱/۲۰	-۰/۴۷	-۰/۱۲	۹۶/۳۰	۱/۹۱
	۱۳۸۰	۶/۱۲	۳/۸۵	۹/۹۸	۱/۰۶	-۰/۵۳	-۰/۳۵	۹۴/۲۱	۳/۸۵
برنامه سوم توسعه	۱۳۸۱	۱۹/۷۷	۳/۱۸	۲۲/۹۵	۰/۸۵	-۰/۶۹	۰/۴۰	۹۰/۶۹	۷/۳۷
	۱۳۸۲	۲۱/۸۵	۲/۰۸	۲۳/۹۳	۲/۲۶	۱/۳۵	-۰/۴۳	۸۲/۹۵	۱۳/۰۰
	۱۳۸۳	۱۹/۸۵	۲/۵۵	۲۲/۴۰	۲/۶۳	۱/۶۷	-۰/۶۷	۷۹/۵۱	۱۵/۵۲
	میانگین برنامه سوم	۱۴/۶۱	۳/۸۴	۱۸/۴۶	۱/۶۰	-۰/۹۴	-۰/۴۰	۸۸/۷۳	۸/۳۳
	۱۳۸۴	۲۰/۲۱	۲/۹۴	۲۳/۱۴	-۰/۴۰	۲/۱۶	۷/۱۲	۷۱/۴۷	۱۸/۸۵
برنامه چهارم توسعه	۱۳۸۵	۲۰/۱۸	۲/۴۵	۲۲/۶۳	-۰/۹۳	۲/۳۸	۶/۱۶	۸۱/۵۳	۹/۰۰
	۱۳۸۶	۲۴/۱۴	۲/۱۷	۲۶/۳۱	-۰/۹۴	۳/۳۷	۱/۹۲	۹۳/۷۷	۰
	۱۳۸۷	۱۹/۵۵	۲/۰۲	۲۱/۵۷	۶/۴۶	۳/۱۵	۰	۹۰/۴۰	۰
	میانگین برنامه چهارم	۲۱/۰۲	۲/۳۹	۲۳/۴۱	۲/۱۸	۲/۱۶	۳/۸۰	۸۴/۲۹	۶/۹۶
	میانگین کل برنامه‌ها	۷/۰۵	۳/۹۴	۱۰/۹۹	۱/۸۵	-۰/۸۳	۱/۰۶	۸۸/۵۶	۷/۹۴

ماخذ: یافته‌های پژوهش

جدول ۲- نرخ حمایت اسمی، کمک اسمی و حمایت درصدی تولیدکنندگان گوشت گاو در سناریوهای ارزی

برنامه‌های توسعه	حمایت درصدی تولیدکننده (PSE%)			تعدیلات بر اساس ارز آزاد		
	سال	NAC	NPC	ارز آزاد	ارز سایه ای	۵ درصد افزایش ارز سایه ای
برنامه اول توسعه	۱۳۶۸	۰/۵۰	۰/۴۳	-۱۰/۲۸	۹/۳۷	۴/۹۴
	۱۳۶۹	۰/۶۰	۰/۴۲	-۶۷/۵۹	۲۳/۶۹	۱۹/۹۸
	۱۳۷۰	۰/۸۹	۰/۷۳	-۱۲/۰۳	۵۷/۵۷	۵۵/۵۶
	۱۳۷۱	۱/۲۵	۱/۱۰	۱۹/۸۲	-۱۹۱/۶۳	-۲۰۶/۱۶
	۱۳۷۲	۱/۶۸	۱/۵۴	۴۰/۴۵	-۱۰۴/۶۰	-۱۱۴/۷۹
میانگین برنامه اول	۱۳۷۳	۱/۸۰	۱/۷۱	۴۴/۴۷	-۵۳/۴۳	-۶۱/۰۶
		۱/۱۲	۰/۹۹	-۱۲/۶۹	-۴۳/۱۷	-۵۰/۲۵
	۱۳۷۴	۱/۳۲	۱/۲۸	۲۴/۴۰	-۰/۱۲	-۵/۰۶
	۱۳۷۵	۱/۲۴	۱/۲۰	۱۹/۰۷	۱۶/۶۹	۱۲/۶۰
	۱۳۷۶	۱/۲۶	۱/۰۰	۲۰/۷۳	۳۱/۶۸	۲۸/۳۴
برنامه دوم توسعه	۱۳۷۷	۱/۱۲	۰/۹۵	۱۰/۷۷	۴۷/۴۱	۴۴/۸۶
	۱۳۷۸	۱/۰۹	۰/۸۶	۸/۲۱	۶۲/۶۲	۶۰/۸۰
		۱/۲۱	۱/۰۶	۱۶/۶۴	۳۱/۶۶	۲۸/۳۱
	۱۳۷۹	۱/۶۰	۱/۲۵	۳۷/۶۲	۷۵/۳۶	۷۴/۱۸
	۱۳۸۰	۱/۴۷	۱/۲۹	۳۲/۱۵	۷۵/۱۵	۷۳/۹۵
برنامه سوم توسعه	۱۳۸۱	۲/۲۸	۲/۱۰	۵۶/۱۱	۳۹/۸۸	۳۶/۹۱
	۱۳۸۲	۲/۶۱	۲/۴۷	۶۱/۶۵	۵۵/۴۰	۵۳/۲۳
	۱۳۸۳	۲/۴۵	۲/۲۸	۵۹/۱۸	۵۶/۳۵	۵۴/۲۱
		۲/۰۸	۱/۸۸	۴۹/۳۴	۶۰/۴۳	۵۸/۵۰
	۱۳۸۴	۲/۴۰	۲/۲۲	۵۸/۳۷	۵۸/۴۵	۵۶/۴۳
برنامه چهارم توسعه	۱۳۸۵	۲/۰۶	۱/۹۴	۵۱/۴۰	۵۴/۶۴	۵۲/۴۲
	۱۳۸۶	۲/۴۴	۲/۳۲	۵۸/۹۴	۶۵/۶۲	۶۳/۹۳
	۱۳۸۷	۲/۱۹	۲/۰۸	۵۴/۳۴	۶۷/۲۳	۶۵/۶۳
		۲/۲۷	۲/۱۴	۵۵/۷۶	۶۱/۴۹	۵۹/۶۰
	میانگین کل برنامه ها	۱/۶۱	۱/۴۶	۲۲/۸۴	۲۲/۳۷	۱۸/۵۴

ماخذ: یافته‌های پژوهش

می‌دهد. به طوری که تغییر نرخ ارز از نرخ آزاد به نرخ ارز حقیقی، مقادیر حمایت درصدی از تولیدکنندگان را از مقداری منفی به مقدار مثبت در سال‌های ۶۸ تا ۱۳۷۰ تغییر داده است.

نتیجه گیری و پیشنهادها

در این پژوهش مقدار حمایت از تولیدکنندگان گوشت گاو با استفاده از شاخص PSE و شاخص‌های فرعی آن بر اساس تعدیلات صورت گرفته در نرخ ارز آزاد طی دوره زمانی ۸۷-۱۳۶۸ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. ضمن اینکه میزان حمایت درصدی تولیدکنندگان در سناریوهای مختلف ارزی (ارز آزاد، ارز سایه ای، ۵ درصد افزایش در ارز سایه ای و ۵ درصد کاهش در ارز سایه ای) نیز بررسی شد. نتایج حاصل از پژوهش نشان دادند که حمایت از قیمت بازاری گوشت گاو طی برنامه‌های توسعه و بویژه برنامه سوم و چهارم

در برنامه چهارم توسعه نیز برای مثال حمایت درصدی بر حسب ارز سایه ای ۶۱ درصد و بر حسب ارز آزاد ۵۵ درصد برآورد شده است. بنابراین بر اساس این شاخص، بیشترین حمایت از تولیدکنندگان بر حسب هر دو نرخ ارز (آزاد و سایه ای) در برنامه چهارم صورت گرفته است. کمترین میزان حمایت نیز بر حسب هر دو نرخ ارز در برنامه اول توسعه می‌باشد. افزون بر این، افزایش و کاهش ۵ درصدی نرخ ارز سایه ای به ترتیب موجب کاهش و افزایش ۱ الی ۱۷ درصدی حمایت درصدی تولیدکنندگان گوشت گاو شده است. برای مثال در برنامه اول توسعه ۵ درصد افزایش در نرخ ارز سایه ای موجب کاهش ۷ درصدی حمایت درصدی تولیدکنندگان از ۴۳- درصد به ۵۰- درصد شده است. همچنین کاهش ۵ درصدی نرخ ارز سایه ای موجب افزایش حمایت از ۶۰ درصد به ۶۲ درصد در برنامه سوم توسعه شده است. این نتایج نشان می‌دهد که تغییر نرخ ارز و اعمال سیاست‌های ارزی مقادیر حمایت از تولیدکنندگان گوشت را تحت تاثیر قرار

قدرت رقابت پذیری در بازارهای بین المللی لازم است قیمت‌های داخلی به قیمت‌های جهانی نزدیک شود. بنابراین حمایت‌های قیمتی از این کالا بایستی کاهش یافته و سایر حمایت‌ها که اثر کمتری بر قیمت کالا دارند از قبیل بیمه درآمدی و تشکیل صندوق تثبیت درآمد، اعطای وام‌های تشویقی در راستای افزایش عملکرد و بهره‌وری تولید، پرداخت‌های مستقیم بر اساس عملکرد تولید افزایش یابند. نتایج حاصل از محاسبه حمایت درصدی تولیدکنندگان در نرخ‌های مختلف ارز نیز نشان داد که تغییر نرخ ارز و اعمال سیاست‌های ارزی مقادیر حمایت از تولیدکنندگان گوشت را تحت تاثیر قرار می‌دهد. به طوری که تغییر نرخ ارز از نرخ آزاد به نرخ ارز سایه ای در محاسبه شاخص‌های حمایت، مقادیر حمایت درصدی از تولیدکنندگان را از مقداری منفی به مقدار مثبت در سال‌های ۶۸ تا ۱۳۷۰ تغییر داده است. ضمن اینکه میزان حمایت نسبت به افزایش و کاهش نرخ ارز حساس بوده و مقدار حمایت تا ۱۷ درصد در برخی از سال‌ها با افزایش (کاهش) ۵ درصدی نرخ ارز سایه ای تغییر کرده است.

توسعه روند افزایشی داشته و مقادیر حمایت در بیشتر سال‌ها مثبت بوده است. اما پرداخت‌های بودجه ای دولت به تولیدکنندگان روند کاهشی را طی کرده و از ۴/۳ میلیارد ریال در برنامه اول توسعه به ۲/۳ میلیارد ریال در برنامه چهارم کاهش یافته است. همچنین مقدار کل حمایت از تولیدکنندگان (مجموع حمایت‌های قیمتی و بودجه ای) در طول دوره مورد بررسی روند افزایشی داشته که این امر نشان دهنده سهم بیشتر حمایت‌های قیمتی نسبت به پرداخت‌های بودجه ای در کل حمایت از تولیدکنندگان گوشت گاو است (حمایت‌های قیمتی ۷۳ درصد از کل حمایت از تولیدکنندگان گوشت گاو را شامل می‌شوند). به طوری که بر اساس شاخص حمایت اسمی، قیمت داخلی گوشت گاو در برنامه سوم و چهارم به ترتیب ۸۸ و ۱۱۴ درصد بیشتر از قیمت جهانی آن است. افزایش حمایت‌های قیمتی اگر چه اثر بیشتری نسبت به سایر حمایت‌ها در کاهش ریسک درآمدی و در نتیجه افزایش انگیزه تولید دارد (۲). اما افزایش این نوع حمایت‌ها در تضاد با موافقت نامه سازمان تجارت جهانی قرار دارد. لذا با توجه به سهم بالای حمایت‌های قیمتی در کل حمایت از تولیدکنندگان کالای گوشت گاو و همچنین با توجه به راهبرد توسعه کشاورزی و افزایش

منابع

- ۱- ایروانی س. ۱۳۸۸. ارزیابی سیاست‌های حمایتی از بخش کشاورزی ایران (زیر بخش دام و طیور). پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی. دانشگاه تهران.
- ۲- ایروانی، س.، و حسینی س.ص. ۱۳۸۸. بررسی اثر مولفه‌های سیاست حمایت از تولیدکننده بر ریسک درآمدی (مطالعه موردی گوشت قرمز). خلاصه مقالات هفتمین کنفرانس اقتصاد کشاورزی ایران. تهران.
- ۳- بانک مرکزی ج. ا. ایران. بانک اطلاعات و سری‌های زمانی.
- ۴- بستاکي م. ۱۳۸۵. بررسی آثار سیاست حمایتی در بخش کشاورزی مطالعه موردی زیر بخش دام و طیور. پژوهش و سازندگی در امور دام و آبزیان ۳۷: ۲۰-۱۲.
- ۵- جیران ع. ۱۳۸۸. بررسی مزیت نسبی و شاخص‌های حمایتی محصولات دامی (گوشت گوسفند، گوشت گاو، شیر، گوشت مرغ و تخم مرغ). وزارت جهاد کشاورزی. معاونت برنامه ریزی و اقتصادی. مؤسسه پژوهش‌های برنامه ریزی و اقتصاد کشاورزی. تهران.
- ۶- حسینی درویشانی م. و غریب رضا ع. ۱۳۸۳. بررسی و مقایسه سیاست‌های حمایتی در بخش کشاورزی و جهان، کشاورزی و جهانی شدن اقتصاد، وزارت جهاد کشاورزی. معاونت برنامه ریزی و اقتصادی. مؤسسه پژوهش‌های برنامه ریزی و اقتصاد کشاورزی. تهران.
- ۷- رحیمی ع. ۱۳۷۹. سیاست‌های حمایت از کشاورزی مطالعه موردی: بخش‌های دام و شیلات کشور. سلسله انتشارات روستا و توسعه ۳۷: ۱۷۸-۹۷.
- ۸- سلامی ح. ۱۳۷۷. تجزیه و تحلیل آثار اقتصادی الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی بر بخش کشاورزی و سایر بخش‌های اقتصادی ایران در یک مدل تعادل عمومی. وزارت جهاد کشاورزی. معاونت برنامه ریزی و بودجه. مؤسسه پژوهش‌های برنامه ریزی و اقتصاد کشاورزی.
- ۹- سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور. ۱۳۸۳. قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران.
- ۱۰- مرکز آمار ایران. سالنامه آماری. سال‌های مختلف.
- ۱۱- مؤسسه پژوهش‌های برنامه ریزی و اقتصاد کشاورزی. ۱۳۸۴. فرایند تحول سیاست‌های کشاورزی در ایران (به انضمام تجارب سایر کشورها). وزارت جهاد کشاورزی. معاونت برنامه ریزی و اقتصادی. مدیریت امور پردازش و تنظیم یافته‌های تحقیقاتی. تهران.
- ۱۲- وزارت راه و ترابری. سازمان حمل و نقل و پایانه‌های کشور. سالنامه آماری حمل و نقل جاده ای. سال‌های مختلف.
- ۱۳- وزارت نیرو. سازمان بهینه سازی مصرف سوخت. اطلاعات انرژی کشور. سال‌های مختلف.
- ۱۴- وزارت جهاد کشاورزی. ۱۳۸۵. پایگاه اطلاعاتی: www.Agri-jahad.org

- 15- Mullen K., Sun D., Orden D., and Gulati A. 2004. Producer support estimates (PSEs) for agriculture in developing countries: measurement issues and illustrations from india and china, International Food Policy Research Institute. MTID Discossion Paper 74.
- 16- Nguyen H., and Grote U. 2004. Agricultural Polices In Vietnam: Producer Support Estimates 1986-2002, International Food Policy Research Institute, MTID Discossion Paper 79.
- 17- OECD. 2000. Methodology for the measurement of support use in policy evaluation.
- 18- OECD. 2007. Agricultural policies in non-OECD countries: Monitoring and Evaluation, Pris.
- 19- Portugal L. 1999. Methodology for the measurement of support and use in policy evaluation. OECD, Pris.
- 20- Portugal L. 2002. Methodology for the measurement of support and use in policy evaluation. OECD, Pris.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی